

intonational and imagery transformation of march in ironic and parodic direction, that was followed by the genre individualization, was examined by the examples of compositions for military bands (S. Prokofiev Marches Op. 69, Op. 99; N. Rimsky-Korsakov Trombone Concerto).

Key words: march, genre interpretation, military band, ironic and parodic line, genre and stylistic dominant.

Тетяна Андрієвська

«MISSA MOVERE» В. СТЕПУРКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ОНОВЛЕННЯ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ (ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВО-СТИЛЬОВОГО СИНТЕЗУ)

В українській художній культурі друга половина ХХ – початок ХХІ століть – це період, відзначений активним розвитком у сфері духовної музики. Після вимушеного «мовчання» в часи панування атеїстичної ідеології, духовна музика, пройшовши стадії реанімації та підйому, досягла великої жанрово-стильової різноманітності у втіленні нових ідей. Зберігаючи найбільш стійкі, «віковічні» традиції, духовна музика розвивається й оновлюється.

Зазначимо, що в наш час термін «духовна музика» найчастіше використовується в самому широкому значенні, як «музика, що відмічена впливом Святого Духу» [1, с. 17], за словами Г. Свиридова. Під це поняття підпадає й музика позалітургічного (або інакше, позахрамового) призначення як одне з відгалужень єдиної системи, пов'язаної з церковною традицією. Характеризуючи особливості творів позалітургічного жанру, Н. Гуляницька відмічає основне місце їх функціонування – концертний простір (що не виключає можливості використання в церковній практиці). Відповідно до цього, комунікативною функцією є особлива «спрямованість на слухача». Суттєвою ознакою сучасної духовної музики є вільний вибір текстової основи (канонічної чи неканонічної), конструктивних принципів та мовних засобів, стилістики. Жанрова система сучасної духовної музики допускає свободу і своєрідність щодо інтерпретації канонічних жанрів.

Духовна музика завжди в той чи інший спосіб асимілює характерні тенденції свого часу. За аналогією до художньої культури ХХ – початку ХХІ ст. з її плюралізмом музичних стилів, жанрів, композиторських технік, сучасна духовна творчість також являє собою достатньо складну й розгалужену систему, позначену різноманітністю стильових та стилістичних спрямувань. Широке коло музично-

виражальних засобів спирається на різні інтонаційні джерела широкого історико-культурного діапазону. Використання в духовних творах засобів сучасної музичної мови позначене зв'язками з полістилістикою й поліжанровістю, поєднанням різних систем звуковисотної організації й композиторських технік тощо. Але визначальним для сучасних духовних творів загалом є те, що всі засоби музичної поетики, якими користується автор для втілення художнього задуму, спрямовані саме на розкриття глибоких почуттів і переживань в сакральній сфері. Тому, незважаючи на глибокі зміни, що призвели до трансформації жанрів духовної музики і виникнення нових жанрових форм, навіть до поєднання явищ різного конфесійного порядку, сучасні духовні твори завжди зберігають пам'ять сакрального жанру (духовного концерту, псалму, реквієму, меси тощо).

Сьогодні загалом особливо помітною стає тенденція до індивідуалізації духовної музики. Це проявляється і в творчості українських композиторів. Майже кожний з духовних творів В. Сильвестрова, М. Скорика, Є. Станковича, Л. Дичко, О. Козаренка, В. Камінського, В. Польової, О. Щетинського, В. Степурка, Г. Гаврилець, М. Шука та ін. є унікальним за розкриттям сакральної теми, жанровою специфікою та стилістикою. Це переважно твори біблейсько-християнської тематики на канонічні й неканонічні тексти, в найрізноманітніших жанрах і формах, для різних виконавських складів. В багатьох з них відобразився індивідуальний почерк автора.

Яскравим прикладом індивідуального підходу до втілення сакральної теми та своєї інтерпретації композитором канонічного жанру є «Missa movege» В. Степурка – один із значних творів української сучасної духовної музики. На жаль, цей твір ще й досі не став предметом спеціального розгляду в музикознавчій літературі. Тому звернення до нього і спроба його аналізу визначають *актуальність* даної статті, *мета* якої – розглянути особливості жанрово-стильового синтезу в контексті сучасних тенденцій оновлення духовної музики.

В. І. Степурко – відомий український композитор, лауреат багатьох музичних премій, автора опер, кантат, ораторій, симфонічних та камерно-інструментальних творів. Він закінчив Київську консерваторію як хормейстер (клас професора Льва Венедиктова) і композиторський факультет (клас професора Мирослава Скорика). Це визначило його особливий інтерес до хорової музики – улюбленого жанру митця, в якому він давно і плідно працює.

Значна частина хорового доробку В. Степурка пов'язана саме з сакральною тематикою. Це хорові цикли на тексти псалмів, молитви,

літургії, перша українська православна меса «Богородичні догмати», «Missa movere» та багато інших. Підтвердженням усвідомлення композитором високої духовної цінності сакральної музики можуть служити його слова: «Вважаю найактуальнішою й животрепетною темою духовності. Тільки вона здатна змусити людину задуматися над гріховністю власного життя, вийти з вузького кола матеріального існування й доторкнутися до таємниць світобудови через віру в Бога» [3, с. 26].

Досконалому володінню хором, живому відчуттю хорового звучання В. Степурко багато в чому завдячує власній хормейстерській практиці, адже, плідно працюючи як композитор, він також виступає як хормейстер (керує хором колективом «Святколо» в своєму рідному містечку Макарові). З традиціями церковного співу його тісно пов'язує викладацька робота на відділенні по підготовці регентів церковних хорів в Академії керівних кадрів культури і мистецтв України.

В хорових творах В. Степурка на сакральну тематику яскраво виявляються зазначені вище тенденції оновлення духовної музики. У концентрованому вигляді вони найбільш репрезентативно представлені в творі «Missa movere» (2013 р.) для мішаного хору та струнних на канонічний латинський текст. Він присвяченому відомому бахознавцю Катерині Берденніковій.

Новизна даної статті обумовлюється тим, що цей твір у такому аспекті вперше досліджується в українському музикознавстві.

В певному сенсі Меса унікальним явищем в плані синтезу різних інтонаційно-стильових джерел як основи тематизму. Композитор використовує в ньому елементи барокової і романтичної стилістики, власні обробки кантів XVII ст., засоби сучасної хорової лексики, звертається до цитування фрагментів і окремих інтонаційних зворотів з Високої меси Й. С. Баха тощо. В оригінальний спосіб В. Степурко здійснює жанровий мікст двох канонічних католицьких жанрів – меси та реквієму (заупокійної меси), об'єднуючи їхні частини в єдину цілісність. До цього своєрідного міксту органічно входять українські канти православного походження, які слугують музичним матеріалом для написання частин меси на латинський текст.

Таким чином, виникає цілком новий жанровий гібрид, в якому поєдналися жанрові явища різної конфесійної спрямованості. Зауважимо, що В. Степурко вже не вперше використовує такий підхід, порушуючи канон і свідомо виходячи за межі конфесійної замкненості. Прикладом цього може слугувати його попередній твір – Українська православна меса «Богородичні догмати XVII століття»

світлої пам'яті Святителя Димитрія Ростовського для солістів, мішаного хору, органу і симфонічного оркестру, написана на основі осмогласного циклу богородичних догматиків.

Обране композитором уточнення «*movere*», на кшталт таких означень, як «урочиста» меса (*Missa Solemnis*), святкова меса (*Ferial messe*); «*missa cantata*», тиха меса (*Stille Messe*), коротка (*missa brevis*) тощо, етимологічно відсилає нас до проповіді як жанру ораторського мистецтва, який за допомогою трьох постулатів: вчити (*docere*) – захоплювати (*delectare*) – хвилювати (*movere*) здійснює вплив на розум, почуття та душу людини. Тому цілком очевидним стає зв'язок назви Меси В. Степурка з бароковою естетикою. Цей зв'язок підтверджується і свідомим зверненням композитора до визначного музичного твору епохи бароко – Високої меси Баха як до зразка, на який він посилається. На зв'язки «*Missa movere*» В. Степурка з епохою бароко в цілому також вказує використання кантів XVII ст., автором яких був Дмитро Туптало – відомий діяч цієї епохи.

Слово «*movere*» відсилає нас до постаті Катерина Берденнікової, особливо зважаючи на її дослідження кантат Й. С. Баха як музичних проповідей. Таким чином, обране композитором нове уточнення до жанру меси надає назві твору індивідуального характеру. Отже, творчий підхід композитора до номінації твору цілком відповідає тенденціям оновлення в сучасній духовній музиці.

Розглянемо більш детально «*Missa movere*» В. Степурка в контексті сучасних тенденцій оновлення духовної музики.

Однією з тенденцій, як було вже відмічено, є синтезування різних жанрів. Сама композиційна структура Меси, частини якої запозичені з різних видів католицької літургії, складається з 7 частин: 1. *Kyrie eleison* (Господи, помилуй); 2. *Gloria* (Слава); 3. *Lacrimosa* (Реквієм); 4. *Osanna* (Хвала); 5. *Benedictus* (Благословен); 6. *Agnus Dei* (Агнець Божий); 7. *Lux aeterna* (Вічне світло). Зауважимо, що з основних канонічних частин тут відсутні *Credo* та *Sanctus*. В той же час композитор вводить у цикл частини *Lacrimosa* та *Lux aeterna*, які притаманні католицькій заупокійній літургії, реквієму, поєднуючи тим самим різні види католицької літургії в єдиному циклі.

До поєднання частин з меси та реквієму у творі В. Степурка додається жанр, приналежний до іншої конфесії – український кант XVII ст. Цей позалітургійний жанр, що побутував у православному середовищі, представлений його обробками на християнську тематику. Отже, поєднання жанрів різного походження, що належать до різних гілок

християнства, відповідає тенденції до утворення жанрових мікстів в сучасній духовній музиці. Втілення сакральної теми загальнолюдського звучання, незалежно від конфесійних особливостей, йде в руслі з ідеєю екуменізму – прославленню єдиного Бога. Цю ідею втілює у багатьох своїх творах В. Степурко і твір «Missa movere» є яскравим прикладом цього.

В контексті зв'язків твору В. Степурка з Високою Месою Й. Баха, необхідно зауважити, що подібне використання музики українських кантів XVII ст. в «Missa movere» із заміною вербального тексту на канонічний, відсилає до бахівської традиції. Як відомо, Бах використав у Високій месі німецькомовний музичний матеріал з декількох лейпцігських церковних (протестантських) концертів (сьогодні їх називають кантатами), таким чином озвучивши їх латинськими канонічними текстами¹. Зауважимо, що В. Степурко пристосував до музики українських кантів канонічний текст ординарію католицької меси. Композитор використав музичний матеріал власних обробок трьох українських кантів XVII ст. зі своєї «Кантати» для мішаного хору та оркестру (2008 р.), автором яких вважається Д. Туптало. У «Missa movere» обробки цих кантів подані у трансформованому вигляді. Це стосується як і тексту, так і музики оригіналу. Якщо у канті «Ісусе мій прелюбезний», покладеному в основу третьої частини – *Lacrimosa*, автор використовує музичний матеріал власної обробки майже у незміненому вигляді, то в інших частинах він вдається до більш значних змін первісного матеріалу. Так, основу другої частини Меси – *Gloria* складає лише один фрагмент канту «Господи мій, ярость твою» у переробленому вигляді. Значно трансформованим є тематичний матеріал обробки канту «О душе каждая вірна», також фрагментарно представлений у четвертій частині *Osanna* «Missa movere».

Окрім цього Висока Меса Баха стає не просто моделлю, а й інтонаційно-стилістичним джерелом, до якого звертається В. Степурко, використовуючи конкретний музичний матеріал. Й саме посилення на певний жаровий зв'язок і запозичення конкретного матеріалу також характеризує тенденції, які зараз активно проявляються в духовній музиці.

«Missa movere» В. Степурка належить до меморіального жанру, про що свідчить надана композитором присвята Катерині Берденніковій – чудовому музиканту, автору визначних робіт, що увійшли в спадщину бахознавства. Загалом цей твір можна вважати автобіографічним, на що вказує досить широке коло зв'язків, поєднуючи автора з іншими особистостями. У цьому сенсі Месу можна вважати своєрідним «пантеоном» визначних імен минулого й сучасності. Так, з ім'ям Баха

¹ Детальніше це розглядається у статті М. Сапонова [4].

пов'язане звернення до його Меси, яка стає не просто моделлю, а й інтонаційно-стилістичним джерелом, до якого звертається композитор. З ім'ям Димитрія Ростовського пов'язане використання його кантів у творчості В. Степурка (на цей зв'язок опосередковано вказує і рідне містечко Макарів, де рівно після 300 років народився автор Меси). Зазначимо також, що перша частина «Missa movere» – *Benedictus*, яка становила самостійний твір для двох хорів під тією ж назвою, була присвячена дорогим викладачам В. Степурка з диригування.

Отже, «Missa movere» В. Степурка увібрала найбільш характерні тенденції новітнього часу: це тенденції до синтезу жанрів, до запозичення чужого матеріалу, до інновацій в сфері музичної номінації. Особливо помітною стає тенденція до поєднання жанрів, що належать до різних конфесій. Саме цю тенденцію дослідники пов'язують з формування «нового сакрального простору», який «має протистояти розпаду сучасного світу шляхом створення нового культурного синтезу» [2, с. 57].

1. Белоненко А. С. Хоровая «Теодицея» Свиридова // Свиридов Г. В. Полное собрание сочинений. – М.-СПб.: Национальный свиридовский фонд, 2001. Т. XXI. С. 1–44.
2. Катунян М. И. «Новое сакральное пространство» Владимира Мартынова / М. И. Катунян // Обсерватория культуры. – 2011. № 2. С. 53–57.
3. Луніна А. Віктор Степурко: «Творче натхнення – це благодать або перст Божий...» / А. Луніна // Музика. – 2012. №6. С. 24–26.
4. Сапонов М. А. Вероисповедный замысел Мессы *h-moll* И. С. Баха: гипотезы и документы // *Ad musicum. К 75-летию со дня рождения Юрия Николаевича Холопова. Статьи и воспоминания. Под ред. В. Н. Холоповой.* – М.: НИЦ «Московская консерватория», 2008. С. 105–117.

Андрієвська Тат'яна. «Missa movere» В. Степурка в контексте сучасних тенденцій оновлення духовної музики (особливості жанрово-стилевого синтезу). В статті розглядається творчість сучасного українського композитора В. Степурка крізь призму сучасних тенденцій оновлення духовної музики. Освітлено особливості композиції в даному творі і його жанрово-стильові істини, визначено особливості синтезу інтонаційних і стильових істин, які становлять основу тематизму Меси. Підкреслено місце даного музичного твору серед творчої спадщини композитора, пов'язаної з сакральною тематикою.

Ключові слова: Віктор Степурко, меса, духовна музика, сучасні тенденції, сакральність.

Андрієвська Тет'яна. «Missa movere» В. Степурка в контексті сучасних тенденцій оновлення духовної музики (особливості жанрово-

стильового синтезу). В статті розглядається твір сучасного українського композитора В. Степурка «Missa movere» крізь призму сучасних тенденцій оновлення духовної музики. Висвітлено особливості композиції в даному творі і його жанрово-стильові витоки, визначено особливості синтезу інтонаційних та стильових джерел, які складають основу тематизму Меси. Підкреслено місце даного музичного твору серед творчого доробку композитора, пов'язаного з сакральною тематикою.

Ключові слова: Віктор Степурко, меса, духовна музика, сучасні тенденції, сакральність.

Andriievskia Tatiana. «Missa movere» V. Stepurko's in the context current trends of renovation sacred music (particularity of genre and style synthesis). Composition «Missa movere» of modern ukrainian composer V. Stepurko considers in the light of modern trends of renovation sacred music. The peculiarities of compositions in this work and its genre and style origins are covered, peculiarities of synthesis of intonation and stylistic sources, coring basic themes of Mass, is determined. The place of Mass among of composer's creative heritage, associated with sacred themes, is emphasizing.

Key words: Victor Stepurko, a mass, a sacred music, the current trends, the sacral.

Светлана Задорожная

ТИПЫ ЛЕЙТМОТИВОВ В МЮЗИКЛЕ ЭНДРЮ ЛЛОЙДА УЭББЕРА «ПРИЗРАК ОПЕРЫ»

Э. Ллойд Уэббер – композитор, имеющий широкие музыкальные интересы. Его увлечение различными стилями музыкального театра, изучение партитур академической музыки, интерес к рок-музыке – всё это отразилось во многих его произведениях и особенно ярко – в мюзикле «Призрак оперы».

Популярность произведений Уэббера обусловила появление большого количества литературы о нем. Преимущественно это социологически ориентированные исследования, театроведческие труды либо культурологические размышления. Ярким примером последних является книга Майкла Уолша «Эндрю Ллойд Уэббер. Жизнь и творчество», представленная автором как «критическая биография» [1]. Она содержит детальные описания сочинений композитора и их театральных постановок, а также большое число отзывов прессы и публики. Данную монографию можно считать наиболее надёжным источником фактического материала. При этом М. Уолш не останавливается на характеристиках музыкального материала. Другой